

вреда, так как самозащита – это правомерное действие.

Ключевые слова: право на самозащиту, правомерные действия, императивный метод, возмещение вреда, противоправные действия, кредитор (потерпевший), должник.

FEATURES OF THE DUTIES CAUSED BY THE PERSON IN THE CASE OF THE REALIZATION OF HIS RIGHT TO SELF-DEFENSE

Lyashevskaya L.I.

Peculiarities of the duties on compensation of the harm caused by a person in the realization of his right to self-defense.

The article deals with the analysis of the elements on compensation of the harm caused by a person in the realization of his rights to self-defense. The characteristic features of the duties on compensation of this harm, the grounds and conditions of their emergence are established. It is stressed that the specifics of such duties (subjective condition) are the lack of guilt in the causer of the harm as self-defense is a lawful act.

Key words: right to self-defense, lawful act, imperative method, compensation of the harm, unlawful act, creditor (victim), debtor.

Надійшла до редакції 20.05.2013 р.

УДК 347.672

С. М. Сібільова,
*здобувачка при кафедрі цивільного права
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

**ПОНЯТТЯ, ВИДИ Й НАСЛІДКИ НЕДІЙСНИХ ЗАПОВІТІВ
ЗА ЧИННИМ ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ
УКРАЇНИ**

У статті на базі аналізу загальних норм про недійсність правочину і спеціальних норм про недійсність заповіту, з урахуванням основних положень тривалої наукової дискусії щодо природи недійсних правочинів запропоновано доктринальне визначення недійсного заповіту, здійснено загальну характеристику видів і правових наслідків недійсних заповітів.

Ключові слова: правочин, недійсний правочин, заповіт, недійсний заповіт, нікчемні й оспорювані заповіти, особливі правові наслідки недійсності заповіту.

Чинний Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. [16] (далі – ЦК) уперше закріпив у гл. 85 «Спадкування за запові-

том» спеціальні норми, присвячені недійсності заповіту. Ідеться про норми, встановлені у ст. 1257 ЦК. Одночасно у

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

гл. 16 ЦК «Правочини» містяться загальні норми, що стосуються недійсності правочинів, їх видів і наслідків їх недійсності з урахуванням того, що заповіт є правочином (хоча й одностороннім) існує необхідність аналізу зазначених загальних і спеціальних норм і встановлення тих із них, що підлягають застосуванню при вирішенні питань, пов'язаних з недійсністю заповіту.

Мета статті – сформулювати на базі аналізу загальних і спеціальних норм про недійсність правочину й заповіту, з урахуванням основних положень дискусії щодо природи недійсних правочинів доктринальне визначення недійсного заповіту, надати загальну характеристику видів і правових наслідків недійсних заповітів.

Легального визначення недійсного правочину (як і недійсного заповіту) у чинному цивільному законодавстві немає. Напевно, це пов'язано з тим, що в науці цивільного права протягом тривалого часу точиться дискусія щодо природи недійсних правочинів, головним питанням у якій спочатку було питання, чи можна взагалі вважати правочином недійсний правочин? Оскільки це питання стосується і такого одностороннього правочину, як заповіт, постає нагальна потреба ко-

ротко зупинитися на основних положеннях цієї дискусії.

Ще при дії ЦК 1922 р. М. М. Агарков висловив думку, що термін «правочин» повинен бути збереженим лише для визначення дій, що створюють той правовий ефект, на який вони спрямовані [1, с. 48].

З точки зору інших дослідників, зокрема, Д. М. Генкіна, І. Б. Новицького, термін «правочин» повинен охоплювати й недійсні правочини. Так, Д. М. Генкін підкреслював, що правомірність або неправомірність дії не є необхідним елементом правочину, а вказує на ті чи інші його наслідки [2, с. 50]. І. Б. Новицький переконував, що суворе розмежування правочину і правових наслідків необхідне і для протиправного правочину, оскільки не можна стверджувати, що він зовсім не викликає ніяких юридичних наслідків [7, с. 65-67].

Особливу позицію в цій дискусії займала Н. В. Рабінович, яка, з одного боку, вважала, що недійсні правочини є діями неправомірними, а з другого – вказувала, що це не значить, що недійсний правочин перестає бути правочином, становить собою делікт, як не перестає бути адміністративним той акт, що є незаконним, невірним, чи бути договором той, що не виконується [11,

с. 11].

Дискусія продовжилась і після другої кодифікації цивільного законодавства і прийняття в 60-ті роки ХХ ст. Основ цивільного законодавства Союзу РСР та союзних республік і республіканських ЦК. У цей час думку М. М. Агаркова, що термін «правочин» має використовуватися лише для правомірних дій, розділив Ю. К. Толстой [15, с. 141].

До точки зору вчених, які вважають, що терміном «правочин», можна оперувати стосовно як дійсних, так і недійсних правочинів, приєднався В. П. Шахматов. Виходячи з того, що протиправним є лише те, що не просто не відповідає вимогам норм права, а порушує їх заборони, він підкреслює, що існують такі недійсні правочини, які характеризуються браком протиправності. До них науковець відніс правочини з порушенням форми, й ті, що вчинені під впливом помилки. У таких випадках невідповідність правочинів вимогам закону, що зумовлюють їх недійсність, полягає не в їх неправомірності, а в недоліках їх складу, які роблять правочин з точки зору права небажаним, що й знаходить прояв у його недійсності й у наслідках, що впливають з неї [18, с. 131-133].

Зазначена дискусія трива-

ла серед цивілістів і після закінчення ери радянського права і прийняття чинних Цивільних кодексів незалежними державами, що входили до складу колишнього СРСР.

При цьому слід указати на певну радикалізацію позицій окремих дослідників. Так, Ф. С. Хейфец відзначає, що недійсні правочини за своєю правовою природою не співпадають з правочинами, а становлять собою цивільні правопорушення, що тягнуть відповідальність шляхом вжиття цивільно-правових санкцій. Причому правопорушеннями виступають не тільки недійсні правочини, вчинені за наявності вини, а й ті, що лише об'єктивно не відповідають вимогам закону [16, с. 45, 46].

Ця думка зазнала критики з боку цивілістів. О. В. Гутніков, солідаризуючись із В. П. Шахматовим, доводить, що протиправність поведінки не можна ототожнювати з її невідповідністю закону. Особливо це очевидно в умовах чинного цивільного законодавства, заснованого на принципах автономії волі, свободи договору, неможливості свавільного втручання будь-кого у приватні справи [3, с. 61-63].

Поділяючи в цілому погляди В. П. Шахматова й О. В. Гутнікова про неможливість ото-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

тожнення протиправної поведінки з невідповідністю її закону, підкреслимо, що ч. 3 ст. 6 ЦК України виходячи з принципу свободи договору надає право сторонам у договірній (правочинній) сфері відступати від положень актів цивільного законодавства й урегулювати свої відносини на власний розсуд, крім випадків, коли в цих актах прямо вказано на неможливість такого відступу, а також якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами. До речі, це правило згідно з ч. 4 ст. 6 ЦК поширюється й на односторонні правочини.

І. В. Матвеев, погоджуючись в основному з розумінням М. М. Агарковим сутності співвідношення правочину й недійсного правочину, стверджує, що його власна позиція більше відповідає положенням, сформульованим Ф. С. Хейфецем [6, с. 16]. Підводячи підсумки аналізу сутності і правових наслідків недійсного правочину, учений відзначає: оскільки підставою цивільно-правової відповідальності є здійснення цивільного правопорушення, можна зробити висновок, що недійсні правочини у своїй більшості (курсив авторки – С. С.) є саме цивільними про-

ступками [6, с. 45].

У той же час І. В. Матвеев без будь-яких пояснень допускає ситуацію, за якої певна частина недійсних правочинів не є правопорушеннями (цивільними проступками).

Аналіз чинного ЦК України дає підстави стверджувати, що це стосується перш за все оспорюваних правочинів, бо суд може визнати такий правочин недійсним, якщо одна зі сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, установлених законом (ч. 3 ст. 215 ЦК). Слід мати на увазі, що на вимоги зазначених осіб щодо заперечення дійсності оспорюваних правочинів поширюється позовна давність. Оспорюваний правочин, не визнаний судом недійсним, за ст. 204 ЦК вважається правомірним, а тому не є правопорушенням.

Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 215 ЦК у випадках, установлених цим Кодексом, нікчемний правочин може бути визнаний судом дійсним. Таке право суду передбачено: при недодержанні вимоги закону про нотаріальне посвідчення одностороннього правочину (ч. 2 ст. 219 ЦК) або договору (ч. 2 ст. 220 ЦК); при вчиненні правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (ч. 2 ст. 221 ЦК); при вчиненні право-

чину без дозволу органу опіки й піклування (ч. 2 ст. 224 ЦК); при вчиненні правочину недієздатною фізичною особою (ч. 2 ст. 226 ЦК). Нікчемний правочин, визнаний судом дійсним, теж не може вважатися правопорушенням. Отже, із твердженням, що будь-який недійсний правочин за своєю природою є цивільним правопорушенням, важко погодитися.

Сучасні українські цивілісти, зокрема, І. В. Давидова, В. І. Підвисоцький, І. В. Спасибо-Фатєєва, досліджуючи питання недійсності правочинів, теж займають різні наукові позиції. Так, на думку І. В. Давидової правочин – це правомірне дія сторін, а недійсний правочин – це теоретичне позначення неправомірної дії сторін [4, с. 25]. В. І. Підвисоцький вважає: оскільки недійсний правочин має ознаки, властиві правочинам (є вольовим актом, спрямованим на досягнення правового результату, й різновидом дій суб'єктів цивільних правовідносин), він за своєю природою є саме правочином [8, с. 80]. Очевидно, що категорія «недійсні правочини», відзначає І. В. Спасибо-Фатєєва, є умовною, покликаною підкреслити, що це дія, яка мала вигляд правомірності, була квазіправочином (тобто немовби правочином), але виявило-

ся, що це не так [13, с. 95 ; 13 с. 150].

Підсумовуючи результати тривалої наукової дискусії щодо сутності недійсних правочинів, треба наголосити на наступному. По-перше, використання терміна «недійсний правочин» є не тільки можливим, а й необхідним з огляду на те, що його закріплено на законодавчому рівні. Зрозуміло, що в цьому словосполученні наголос зроблено саме на слові «недійсний». По-друге, далеко не кожен недійсний правочин автоматично стає цивільним правопорушенням. По-третє, недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

Усі ці положення про недійсні правочини мають враховуватись і при аналізі недійсності такого одностороннього правочину, як заповіт.

Хоча (як уже відзначалося) легального визначення недійсного заповіту в чинному цивільному законодавстві не існує, це не є перешкодою для його формулювання на доктринальному рівні. Доктринальне визначення недійсного заповіту має ґрунтуватися, як вбачається, на 2-х положеннях: (а) на підставі недійсності заповіту як одностороннього правочину і (б) на нестворенні не-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

дійсним заповітом, як і будь-яким іншим недійсним правомочинном, жодних правових наслідків, крім пов'язаних з його недійсністю.

Підставою недійсності заповіту є недотримання заповідачем у момент учинення заповіту будь-якої з вимог, додержання якої необхідно для його чинності. Проаналізувавши загальні норми про правомочини і спеціальні про заповіт, закріплені, відповідно, у главах 16 і 85 ЦК, вважаємо, що до вимог, дотримання яких є необхідним для чинності заповіту, належать нижченаведені: (1) його зміст не може суперечити положенням ЦК, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства; (2) заповіт може вчиняти фізична особа з повною цивільною дієздатністю; (3) він має вчинятися особисто заповідачем; (4) волевиявлення заповідача повинно бути вільним і відповідати його внутрішній волі; (5) заповіт вчиняється в письмовій формі, посвідчується нотаріусом або іншими посадовими чи службовими особами, означеними у статтях 1251 і 1252 ЦК з дотриманням вимог, передбачених у законах та інших актах законодавства.

Положення, закріплене в абз. 1 ч. 1 ст. 216 ЦК, що недійсний правомочин не створює юри-

дичних наслідків, крім пов'язаних з його недійсністю, повністю поширюється й на заповіт, адже у гл. 85 ЦК України не закріплено іншого спеціального правила.

З урахуванням викладеного, можна запропонувати наступне визначення недійсного заповіту: *недійсним є заповіт, учинений з порушенням будь-якої з вимог, дотримання якої є необхідним для його чинності, що не створює жодних правових наслідків, крім пов'язаних з його недійсністю.*

Ми вважаємо, що правила про поділ недійсних правомочинів на нікчемні й оспорювані, передбачені ст. 215 ЦК України, поширюються й на недійсні заповіти. Про це, беззаперечно, свідчить зміст частин 1 і 2 ст. 1257 ЦК України. Ось чому є підстави стверджувати, що легальні визначення нікчемного й оспорюваного правомочинів, закріплені, відповідно, в абз. 1 ч. 2 ст. 215 ЦК і в ч. 3 ст. 215 ЦК поширюються й на недійсні заповіти.

Таким чином, *нікчемним є заповіт*, недійсність якого встановлена законом. У цьому разі визнання його судом недійсним не вимагається. *Оспорюваним є заповіт*, недійсність якого хоча й не передбачено законом, але суд, якщо заінтересована особа заперечує його

дійсність на підставах, установлених законом, може визнати його недійсним.

Є. О. Рябоконт вважає, що недійсні заповіді за ч. 2 ст. 1257 ЦК слід відрізняти від класичних оспорюваних правочинів, передбачених ч. 3 ст. 215 ЦК. До оспорюваних належать правочини, які за наявності певних порушень можуть бути визнані судом недійсними, в той час, як заповіт, який складено, так би мовити, «з пороками волі», суд має визнати недійсним [5, с. 127].

На наше переконання, науковець допускає певне перебільшення. Справа в тім, що згідно з ч. 2 ст. 1257 ЦК суд визнає заповіт «з пороком волі» недійсним, лише коли *буде встановлено*, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідає його волі. У ч. 3 ст. 215 ЦК *ідеться не про наявність певних порушень*, а про заперечення однієї з сторін або іншої заінтересованої особи дійсності правочину на підставах, закріплених у законі, і тому в ч. 3 ст. 215 ЦК застосовується теза «такий правочин може бути визнаний судом недійсним».

Оскільки нікчемним є заповіт, недійсність якого встановлена законом, і з урахуванням того, що у цьому разі визнання його таким судом не ви-

магається, вважаємо, що нормативні приписи закону про нікчемність заповіту мають відповідати низці вимог, а саме: а) кожен склад нікчемного заповіту має бути закріплено у окремому нормативному приписі відповідної статті гл. 85 ЦК; б) кожному із зазначених нормативних приписів належить містити вказівку на конкретне порушення заповідачем вимоги, додержання якої є необхідним для чинності заповіту; в) саме порушення за своїм змістом має бути очевидним, безспірним і не викликати сумнівів через наявність доказів, не потребуючих їх оцінювання у судовому порядку.

Даючи відповідь на запитання, чи відповідають нормативні приписи про нікчемність заповіту, що містяться у главі 85 ЦК, зазначеним вимогам, слід указати на таке. При аналізі підстав нікчемності заповіту, закріплених у ч. 1 ст. 1257 ЦК, впадає в око те, що законодавець не конкретизує їх склади, а закріплює лише 2 групи порушень, що зумовлюють нікчемність заповіту: (а) складання заповіту особою, яка не мала на це права, і (б) порушення вимог щодо форми й посвідчення заповіту. Одночасно ЦК у ч. 2 ст. 1307 передбачає й конкретний склад нікчемного заповіту. Ідеться про за-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

повіт, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі. Варто погодитися з думкою, що вже сам факт неоднакового підходу до визначення підстав нікчемності заповіту свідчить про його невдалість [17, с. 285].

Самі ж групи порушень, що зумовлюють нікчемність заповіту, сформульовані без їх належної конкретизації. Більше того, при формулюванні першої групи порушень, що зумовлюють нікчемність заповіту, вживається словосполучення, що вказує на порушення стороною 2-х вимог, дотримання яких є необхідним для чинності заповіту. Ідеться про словосполучення «складання заповіту особою, яка не мала на це права». Адже до цих осіб, як відзначено у п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування» [9] відноситься не тільки особа, яка не має на момент складання заповіту повної цивільної дієздатності, а й представник заповідача, який уклав заповіт від його імені.

Зміст порушень, що є підставами нікчемності заповіту, згідно з ч. 2 ст. 1257 ЦК свідчить у цілому про їх очевидність, безспірність і безсумнівність через наявність доказів,

що не потребують їх оцінювання у судовому порядку. Ідеться про порушення, перелічені в абз. 2 п. 17 цієї Постанови, а саме складання заповіту (а) недієздатною, малолітньою, неповнолітньою особою (крім осіб, які в установленому порядку набули повну цивільну дієздатність), або особою з обмеженою цивільною дієздатністю, (б) представником від імені заповідача й (в) з порушенням вимог щодо його форми й посвідчення. Не випадково в зазначеній Постанові далі відзначається, що на підставі ст. 215 ЦК визнання такого заповіту недійсним судом не вимагається.

Отже, можемо стверджувати, що нормативні приписи про нікчемність заповіту, що містяться у гл. 85 ЦК не повною мірою відповідають вимогам, сформульованим у цій роботі, й підлягають удосконаленню.

Виникає запитання: коли заінтересована особа може звернутися до суду з позовом про визнання оспорюваного заповіту недійсним? Є сенс підтримати правову позицію Пленуму Верховного Суду України, закріплену у п. 17 зазначеної Постанови, що таке право виникає лише після смерті заповідача, що пов'язано з низкою таких обставин: (1) відповідно до ст. 1254 ЦК за життя заповідач

має право в будь-який час скасувати заповіт або внести зміни до нього, бо це є його суверенним правом, що впливає з принципу свободи заповіту; (2) згідно зі ст. 1255 ЦК нотаріус, інша посадова чи службова особа, яка посвідчує заповіт, свідки, а також фізична особа, яка його підписує замість заповідача, не мають права до відкриття спадщини розголошувати відомості щодо факту складання заповіту, його змісту, скасування або зміни; (3) спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою (ч. 1 ст. 1220 ЦК).

Ось чому важко погодитися з поглядом Є. О. Рябокonia на те, що питання про визнання заповіту недійсним може настати й за життя заповідача, який з тих чи інших причин не бажає або не може внести зміни до нього чи скасувати його й подає позов до суду про визнання заповіту недійсним [5, с. 126].

Як слушно вказує із цього приводу З. В. Ромовська, якщо заповідач має змогу звернутися до суду з позовом про визнання свого заповіту недійсним, то чому він не вправі його скасувати? Адже цю дію він може вчинити й дома, викликавши нотаріуса чи іншу посадову або службову особу ви-

конкому. У цьому разі заповіт буде скасовано негайно, тоді як судовий розгляд може затягнутися; до того ж невідомо, до кого мав би бути пред'явлений позов. [12, с. 150].

Наслідки недійсності окремого розпорядження, що міститься в заповіті, й заповіту в цілому передбачені нормами, закріпленими, відповідно, у частинах 3 і 4 ст. 1257 ЦК. Ці норми є спеціальними. Про це свідчить текстуальне неспівпадіння загального правила, закріпленого у ст. 217 ЦК, про правові наслідки недійсності окремих частин правочину і правила, закріпленого в ч. 3 ст. 1257 ЦК щодо недійсності окремого розпорядження, яке міститься в заповіті. За загальною нормою наслідок недійсності окремої частини правочину не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини. Спеціальна ж норма виходить із того, що недійсність окремого розпорядження, яке міститься в заповіті, не має наслідком недійсності іншої його частини без будь-яких припущень.

Правові наслідки недійсності правочину в цілому передбачено в абз. 2 ч. 1 ст. 216 ЦК. За загальною нормою наслід-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ком його недійсності є двостороння реституція. Ідеться, безумовно, про наслідки недійсності двостороннього (багатостороннього) й відплатного правочину. Оскільки заповіт є одностороннім правочиним, зазначена загальна норма на заповіт, визнаний недійсним, не поширюється. Можливість установа в законі особливих правових наслідків щодо окремих видів недійсних правочинів передбачено у ч. 3 ст. 216 ЦК. Такий особливий правовий наслідок недійсності саме заповіту закріплено в ч. 4 ст. 1257 ЦК, за якою в разі недійсності останнього спадкоємець, який за цим заповітом був позбавлений права на спадкування, отримує право на спадкування за законом на загальних підставах.

З нашого погляду, у наслідок недійсності заповіту, за-

кріплений у ч. 4 ст. 1257 ЦК, не може обмежуватися лише викладеним правилом. У такій ситуації спадкування за заповітом фактично має поступитися місцем спадкуванню за законом, але тільки щодо спадщини, зазначеної в заповіті, визнаному недійсним.

При визнанні заповіту недійсним на підставі статей 225 і 231 ЦК й за умови наявності попереднього заповіту ситуація ускладнюється. Це пов'язано з тим, що в такому разі попередній заповіт підлягає відновленню.

Усе викладене дає підстави стверджувати, що для належної регламентації підстав і правових наслідків недійсності заповіту, як одностороннього й безвідплатного правочину, гл. 85 ЦК, повторимося, потребує вдосконалення.

Список літератури: 1. *Агарков М. М.* Понятие сделки по советскому гражданскому праву / М. М. Агарков // Сов. гос-во и право. – 1946. – №3-4. – С.41-55. 2. Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 6. – С. 17-22. 3. *Генкин Д. М.* Недействительность сделок, совершенных с целью противной закону / Д. М. Генкин // учен. зап. ВІЮН. – М: Юрид. изд-во М-ва юстиции СССР, 1947. – Вып. V. – С. 40-57. 4. *Гутников О. В.* Недействительные сделки в гражданском праве. Теория и практика оспаривания: моногр. / О. В. Гутников. – М.: Бератор-Пресс, 2003. – 576 с. 5. *Давидова І. В.* Недійсність правочинів, укладених внаслідок помилки та обману: питання теорії та практики: моногр. / І. В. Давидова. – О.: Фенікс, 2012. – 184 с. 6. *Заїка Ю. О.* Спадкове право: навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябоконь. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 352 с. 7. *Матвеев И. В.* Правовая природа недействительных сделок: моногр. / И. В. Матвеев. – М.: «Юрлитинформ», 2002. – 176 с. 8. *Новицкий И. Б.* Сделки. Исковая давность: моногр. / И. Б. Новицкий. – М.: Госиздатюрлит, 1954. – 245 с. 9. Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461. 10. *Підвисоцький В. І.* Правова природа поняття недійсного правочину / В. І. Підвисоцький // Бюл. М-ва юстиції України. – 2006. – № 2. – С. 76-80. 11. *Рабинович Н. В.* Недействительность сделок и ее последствия: моногр. / Н. В. Рабинович. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1960. – 168 с. 12. *Ромовська З. В.* Українське цивільне право. Спадкове право: підруч. / З. В. Ромовська. – К.: Алерта, КНТ, ЦУЛ, 2009. – 264 с. 13. *Спасибо-Фатеева І.* Спірні питання недійсності правочинів та їх наслідків. / І. Спасибо-Фатеева // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2007. – № 3 (50). – С. 95-106. 14. *Спасибо-Фатеева І.*

Недійсні правочини та проблеми застосування реституції. / І. Спасибо-Фатєєва // Щорічник укр. права: зб. наук. пр. / відп. за вип. О. В. Петришин. – Х.: Право, 2009. – № 1. – С. 150-167. **15. Толстой Ю. К.** Содержание и гражданско-правовая защита права собственности в СССР: моногр. / Ю. К. Толстой. – Л: Изд-во ЛГУ, 1967. – 218 с. **16. Хейфец Ф. С.** Недействительность сделок по российскому гражданскому праву. [Изд. 2-е. доп.] / Ф. С. Хейфец. – М.: Юрайт, 2000. – 164 с. **17.** Цивільний кодекс України: Наук-практ. коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 12 : Спадкове право / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: ФО-П Колісник А. А., 2009. – 544 с. **18. Шахматов В. П.** Составы противоправных сделок и обусловленные ими последствия: моногр. / В. П. Шахматов. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1967. – 310 с.

ПОНЯТИЕ, ВИДЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНЫХ ЗАВЕЩАНИЙ ПО ДЕЙСТВУЮЩЕМУ ГРАЖДАНСКОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ Сибилёва С. М.

В статье на базе анализа общих норм о недействительности сделок и специальных норм о недействительности завещания, с учетом основных положений длительной научной дискуссии о правовой природе недействительных сделок предложено доктринальное определение недействительного завещания, осуществлена общая характеристика видов и правовых последствий недействительных завещаний.

Ключевые слова: сделка, недействительная сделка, завещание, недействительное завещание, ничтожные и оспоримые завещания, особые правовые последствия недействительности завещания.

CONCEPTION, TYPES AND CONSEQUENCES OF THE INVALID WILLS AS TO THE CURRENT CIVIL LEGISLATION OF UKRAINE Sibilyova S. M.

In the article on the base of the analysis of the general norms on the invalidity of the transactions and special norms on the invalidity of the will and taking into account the main provisions of the long scientific discussion concerning the legal nature of the invalidity of the transactions, the doctrinal statement of the invalidity of the will has been proposed, the general characteristics of the types and legal consequences of the invalidity of the will has been exercised.

Key words: transaction, invalid transaction, will, invalid will, paltry and rebuttable testament, special legal consequences of the invalidity of the will.

Надійшла до редакції 04.04.2013 р.